

natura, ut nunc suppono. Hæc ergo infinitas secundum quid non potest Angelis attribui, nec secundum qualitatem, quia nullam habent infinite intensam, nec secundum multitudinem, quia non habent infinitam aliquam multitudinem perfectionum, aut principiorum operantium; nec denique in essentia, quia hæc infinitas formalis intelligi non potest in re indivisibili, quæ nullam habet latitudinem, et quæ alioqui est simpliciter finita in perfectione sua, ut est substantia angelica; quia, seclusa infinitate perfectionis essentialis, non potest intelligi infinitas actualis et formalis, nisi in re vel habente quantitatem, vel latitudinem proportionatam quantitati, ut est latitudo intensiva.

27. Dices: sicut in essentia indivisibili et perfectissima intelligitur formalis infinitas simpliciter in perfectione, ut patet in essentia divina, ita in simplici substantia angelica posset intelligi formalis infinitas perfectionis, quamvis secundum quid, et in certo genere. Respondetur negando similitudinem, quia, hoc ipso quod hujusmodi essentia est finita simpliciter, et constituitur per finitam et limitatam differentiam, per eandem ita limitatur in omni genere, ut in nullo habeat totam perfectionem essentialem, quæ in eo esse potest. Unde, discurrendo per omnes perfectiones formales et essentielles, in omnibus invenietur finita, scilicet, in ratione substantiæ, spiritus, in bonitate, intellectualitate, etc. Secus vero est de essentia infinita simpliciter, quæ per nullam differentiam limitata est, et ideo in qualibet perfectione simpliciter et in omnibus simul formaliter habet summam perfectionem simpliciter.

28. Virtualis autem infinitas duobus modis concipi et declarari potest: primo, per eminentiam quandam, et æquivalentiam ad res infinitas inferioris ordinis; quo modo facile admitti potest infinitas secundum quid in angelica natura, nec solum in illa, sed etiam in natura humana, et in qualibet re perfecta superioris ordinis comparata ad res ordinis inferioris; sic enim humana natura perfectior est qualibet specie bruti, etiamsi in infinitum multiplicentur; imo, illa sola plaris æstimanda est, quantum ad perfectionem naturæ, quam omnes aliæ simul sumptæ. Hæc tamen infinitas revera non est infinitas nisi nomine tantum, quia nihil aliud est quam finita quædam perfectio, sub qua possunt infinitæ, vel in infinitum multiplicari, eo quod nunquam attingant illum gradum et ordi-

nem in quo res perfectior constituta est. Atque hoc modo quælibet species angelica potest dici infinita, præcipue si ad res materiales comparetur, nec in substantia angelica secundum se sumpta potest alius modus infinitatis intelligi. Non desunt tamen, qui alium etiam modum infinitatis intelligentiæ tribuant, nimirum, quia unaquæque continet totam perfectionem suæ speciei, quæ quodammodo est infinita, quatenus in aliis speciebus potest ad individua communicari in infinitum. Ita tenent, qui existimant in unaquaque specie angelica unum solum individuum esse posse; de qua re late Cajetanus, de Ente et essentia, c. 6. Sed hæc infinitas (ut opinor) nulla est, falsumque fundamentum supponit, ut patet ex his, quæ de principio individuationis supra, disput. 5, diximus.

29. Alio tandem modo potest illa infinitas virtualis declarari in ordine ad operationem vel effectum, et sic videtur virtus infinita, quæ potest aliquo modo infinitum operari, et essentia secundum quid infinita dicitur illa, ad quam talis virtus consequitur. Non potest autem hujusmodi virtus attribui Angelis, nisi vel in ordine ad actus immanentes intellectus et voluntatis, vel in ordine ad transeuntem actionem, quæ (ut suppono) in intelligentiis creatis esse non potest nisi motio localis. Quoad primos igitur actus impropriissime dicitur infinita virtus intellectiva, vel appetitiva Angeli, quia simpliciter habet finitum operandi modum, et finitam vim seu attentionem in operando adhibere potest, unde unum tantum adæquatam actum valet exercere, vel ad summum plures per modum unius, qui vim finitam non excedat. Quod vero sit capax plurium specierum intelligibilium, etiam in infinitum, solum ad potentiam passivam pertinet, quæ inde non augetur in perfectione. Rursus quod successive possit plures actus in infinitum efficere, ad permanentiam tantum ejusdem virtutis pertinet, non ad augmentum in virtute agendi. Denique quod possit attingere varia objecta in infinitum, et inter ea aliquod objectum simpliciter infinitum, indicat quidem capacitatem aliquo modo infinitam, id est, eminentem, et universalem, absolute tamen non potest illa virtus proprie dici infinita, quia semper habet terminum in summo actu, quem potest efficere.

30. *An potentia motiva Angelorum infinita sit.* — Quod vero spectat ad virtutem motivam, duplicem infinitatem potest habere in

effectu. Prior est continuationis et successionis perpetuæ, et hoc modo existimant aliqui sensisse Aristotelem, omnes intelligentias esse infinitas, quia movere possunt tempore infinito. Sed hæc infinitas in effectu non indicat infinitam virtutem in causa, sed solum virtutem infatigabilem ac perpetuo durantem, ut supra ostendimus, cum de infinitate Dei ageremus. Ex hac ergo infinitate effectus non potest colligi infinita virtus intensiva, nec infinita essentia, etiam secundum quid. Nec etiam inde colligi potest, quod talis virtus omnino sit separata a quantitate, ut dicto loco ostendimus. Alius modus infinitatis in hoc esse potest quoad velocitatem motus, ut si dicamus, intelligentiam quamlibet habere virtutem ad movendum quodlibet corpus quacumque velocitate majori et majori in infinitum; talis enim virtus sine dubio esset infinita secundum quid, scilicet, in genere virtutis motivæ. Et hunc sensum aliqui Aristoteli attribuunt. Sed nec potest satis colligi ex discursu ejus, nec sufficit intentioni ejus. Primum patet, quia ipse solum colligit infinitatem intelligentiarum ex perpetuitate motus; ex hoc autem effectu non potest colligi, quod motor habeat virtutem ad velociorem motum in infinitum efficiendum, quia potest esse virtus limitata ad tantam velocitatem efficiendam sine ulla defatigatione, et illa posset motum tantæ velocitatis infinito tempore continuare, et non augere seu intendere velocitatem ejus. Secundum vero patet, quia etiamsi daremus intelligentias motrices orbium esse illo modo infinitas, inde per locum intrinsecum non sequitur esse virtutes extra omnem magnitudinem, ut facile patet ex supra dictis de attributis Dei.

31. Sed quanquam hæc non fuerit mens Aristotelis, posset aliquis probabiliter defendere intelligentias habere hanc infinitatem secundum quid. Quia ad eam non requiritur infinita essentia, nec qualitas aliqua formaliter infinita, sed solum virtus superioris ordinis, quæ propterea in effectu inferioris ordinis non habet supremum aut maximum terminum. Et confirmari hoc potest; nam, juxta probabilem sententiam, Angelus motu discreto potest in momento seipsum transferre ab alio in alium, imo etiam in distantem locum (ut aliqui volunt); ergo et motu continuo poterit seipsum quacumque velocitate movere in infinitum; ergo similiter poterit movere eodem modo quodlibet corpus. Si

ergo hæc sententia vera est, poterunt intelligentiæ dici infinitæ secundum quid, seu in movendo, quæ infinitas potest dici radicaliter esse in essentia, quatenus illa virtus in essentia ipsa radicatur. Quanquam vero hic modus infinitatis ex se non repugnet naturæ creatæ, incertum tamen est an conveniat Angelis, quia nullus est effectus ex quo sufficienter colligi possit, et alioqui cum omnis virtus eorum sit absolute finita, verisimile est terminari ad maximum in quavis latitudine effectus, quem potest efficere. Itaque hæc res dubia est, de qua iterum redibit sermo infra, sect. 6, cum de virtute activa intelligentiarum agemus. Nunc quod ad essentiam et substantiam earum attinet, constat eas esse omnino finitas, meliusque ac proprius loquemur, si neque secundum quid infinitas eas appellaverimus.

32. Sed quid ad Aristotelem? Respondeo vix satis intelligi posse, quid de his intelligentiis senserit; nam quoad hanc partem eodem modo loquitur et ratiocinatur de illis ac de primo motore, ut aperte D. Thomas fatetur, et alii expositores. Potest autem dici, Aristotelem suo discursu probasse quidem in motoribus cælorum esse virtutem infinitam, hanc autem non esse formaliter in omnibus, sed in aliquo primo et principali motore, in quo cæteri omnes aliquo modo nituntur, ut possint perpetuo movere, et ideo necessarium non est ut affirmet Aristoteles, omnes intelligentias motrices, quæ immediate movent cælum, esse in se infinitas, sed movere aliquo modo virtute infinita, id est, niti ad movendum in aliqua infinita virtute. Sed, licet hoc verum sit, ægre tamen aut nullo modo potest ad Aristotelem applicari. Primo quidem, quia illa infinitas non potest colligi ex infinita duratione motus, ex qua Aristoteles argumentatur, sed ex subordinatione proximi motoris ad primum, seu causæ secundæ ad primam, quæ in actione seu motione etiam momentanea intervenit. Secundo, quia inde non potuisset concludi, omnes intelligentias motrices orbium esse incorporeas, quia, licet essent corporeæ, possent niti in movendo virtuti infinitæ primi motoris, seu ab illa pendere. Quare nihil invenio, quod in hac parte ad explicandum Aristotelem mihi satisfaciatur.

De simplicitate et actualitate substantiæ angelicæ.

33. Dico quarto: intelligentiæ creatæ licet

sint substantiæ simplices substantialiter ac physice, non tamen sunt omnino simplices metaphysice vel accidentaliter, ideoque non sunt puri actus, sed potentiales aliquo modo. Hæc conclusio etiam est certa, et demonstrari potest ratione naturali. Nam prior pars de substantiali simplicitate physica ex dictis satis constat, quia in hoc tantum consistit, quod nec sunt compositæ ex materia et forma, nec ex partibus integrantibus, quæ nullæ sunt sine quantitate; utrumque autem in superioribus ostensum est de huiusmodi substantiis. Metaphysica autem compositio substantialis multiplex est: una ex natura et supposito, alia ex esse et essentia, et hæc duæ, qualescunque illæ sint, id est, sive modales, sive reales, sive rationis, in omnibus intelligentiis creatis reperiuntur, ut constat ex supra dictis de existentia et subsistentia in rebus creatis.

Sintne intelligentiæ sub genere, ex quo et differentiis constant.

34. Alia compositio est ex genere et differentia. Et hanc aliqui negant convenire intelligentiis, quod significat Commentator, 12 Metaph., text. 26, et 2 de Cælo, text. 49, quem sequuntur Durand., in 3, dist. 3, q. 1; et Marsil., in 2, quæst. 2. Fundamentum esse potest, primo, quia genus sumitur a materia, et differentia a forma; ergo ubi non est materia ac forma, non erit genus et differentia. Secundo, quia, quod componitur ex genere et differentia, collocatur in prædicamento; sed intelligentiæ non collocantur in prædicamento. Maxime enim in prædicamento substantiæ; in illo autem esse non possunt, quia cum substantiis corruptibilibus genere non conveniunt. Tum quia dicit Aristoteles 10 Metaph., cap. ult., corruptibile et incorruptibile differre genere. Tum etiam quia unum genus dicit unam naturam communem; non potest autem concipi una natura communis, quæ nec corporea sit, nec incorporea; ergo neque unum genus commune intelligentiis et cæteris substantiis.

35. Verior tamen sententia est, in Angelis reperiri compositionem ex genere et differentia quam tenent frequentius Theologi, D. Thomas, 1 part., quæst. 50, art. 2, et in opusc. de Ent. et essent., c. 6, et in 2, dist. 3, quæst. 1, ubi Capreol., Scot., Herv. et alii; Ferrar., 2 cont. Gent., cap. 95; Henric., Quodlib. 7, quæst. 8; Alex. Alens., 5 Metaph., text. 33; Soncin., 12 Metaph., quæst. 47; et idem tenet Avicenna, lib. 9 suæ Me-

taphys., cap. 4. Ratio est, quia intelligentiæ constitui possunt in prædicamento; nam Deus ideo excluditur, quia est infinitus, et rationes omnium prædicamentorum in se eminenter continent, neque habet convenientiam univocam cum entibus creatis; sed hæc omnes rationes deficiunt creatis intelligentiis; sunt enim finitæ in essentia et virtute, et nullo modo continent in sola sua substantia omnes perfectiones prædicamentorum omnium, neque formaliter, neque proprie eminenter; ideoque veris ac propriis accidentibus affici possunt, ut infra dicemus. Habent deinde univocam convenientiam cum cæteris substantiis creatis, tum quia conceptus substantiæ communis est illis, et nulla est ratio analogiæ confingendæ; tum etiam quia in modo subsistendi seu substandi accidentibus propriam convenientiam seu similitudinem habent, absque dependentia et habitudine unius ad aliud. Collocantur ergo intelligentiæ creatæ in eodem prædicamento substantiæ, in quo sunt cæteræ substantiæ creatæ; sicut etiam accidentia illarum substantiarum in propriis prædicamentis accidentium collocantur, ut infra videbimus. At vero quidquid est in prædicamento, compositum est ex genere et differentia, quia necesse est ut sub supremo genere contineatur; ergo erit tale genus in illa re contractum per aliquam differentiam. Item accidens, licet sit forma simplex, potest esse compositum ex genere et differentia propter convenientiam aliquam inadæquatam, ut ita dicam, et dissimilitudinem, quam habere potest cum aliis accidentalibus formis; sed hoc totum reperitur in intelligentiis, quamvis sint formæ physice simplices; ergo optime possunt ex genere et differentia componi.

36. Denique hæc compositio non præsupponit necessario compositionem ex materia et forma, quia, ut supra diximus, genus non sumitur a materia physica, sed dicitur sumi per quamdam proportionem ad illam, vel secundum id, quod in re tanquam potentiale quid, et actuabile concipitur. Et sane cum illa compositio ex materia et forma sit realis, et maxima, quæ esse potest in essentiali compositione, non est cur necessario præsupponatur ad compositionem ex genere et differentia, quæ minima est, et rationis tantum. Solet autem D. Thomas fundare aliquo modo compositionem ex genere et differentia in compositione ex esse et essentia, quia essentia comparatur ad esse, sicut po-

tentia ad actum. Verumtamen, si id intelligatur de essentia et esse realiter distinctis, necessarium sane non est, quia ad hanc compositionem rationis neque illa realis compositio ex necessitate præsupponitur. Quacumque enim ratione intelligatur essentia finita, intelligitur capax alicujus propriæ differentiæ constitutiivæ, et alicujus convenientiæ univocæ et limitatæ ac determinatæ cum cæteris rebus, et hoc satis est ad compositionem ex genere et differentia. Atque hoc modo fundatur hæc compositio in limitatione essentia finitæ, unde quia talis essentia semper est potentialis, et non necessario aut ex se habet actualem existentiam, ideo in bono sensu dici etiam potest hæc compositio ex genere et differentia, supponere compositionem ex esse et essentia, qualiscumque illa sit.

Exponitur dictum Aristotelis, Corruptibile et incorruptibile differunt genere.

37. Primum itaque fundamentum alterius sententiæ solutum jam est. Ad secundum etiam responsum est, negando assumptum; ostendimus enim intelligentias vere collocari in prædicamento substantiæ. Ad primam autem probationem in contrarium, communis interpretatio illius dicti Aristotelici, *Corruptibile et incorruptibile differunt genere*, est, debere intelligi non de genere logico, sed physico. Ita D. Thomas, 10 Metaph., et opusc. 42, cap. 6 et 7; et Alens., 10 Metaph., text. 26, qui distinguit genus logicum, et genus naturæ; et Scot., ibidem. Alii respondent, Aristotelem non esse locutum de genere prædicabili, sed de genere subjecto¹; sic enim aliquando accipi apud Aristotelem nomen generis, constat ex 4 Metaph., text. 2, et lib. 5, text. 33, et ex 1 Poster., text. 19. Quæ responsio non est diversa a præcedenti, nisi in verbis; nam quod prior responsio appellat genus physicum, appellat posterior genus subjectum, ut aperte declaravit Alensis, 5 Metaph., text. 33. Nam genus subjectum non est aliud quam potentia physica ad varias mutationes suscipiendas; hoc autem ipsum est genus physicum. Unde in summa, utriusque responsionis sensus est, corruptibile et incorruptibile secundum Aristotelem differre non tantum forma, sed etiam materia, vel materiali proprietate.

38. Et est quidem responsio consentanea menti Aristotelis, quod ita declaro. Posset

¹ Fons., 5 Met., c. 8, q. 5.

enim aliquis existimare, Aristotelem pro eodem ibi capere, differre genere et differre, specie; ita enim ibi colligit: Contraria sunt specie diversa; corruptibile et incorruptibile sunt contraria; ergo necesse est esse diversa genere. Quæ collectio ineptissima videtur, et in quatuor terminis, nisi pro eodem sumantur, differre genere et specie. Videtur ergo nihil aliud Aristoteles intendere, quam quod corruptibile et incorruptibile differant essentialiter, quod verissimum est, præsertim in substantiis. Videturque id sufficere intentioni Aristotelis, qui inde deducit, Platonem non recte posuisse ideas rerum corruptibilium separatas et incorruptibiles, quia non potest individuum esse corruptibile, et species incorruptibilis, cum species et individuum non differant specie. Huic vero interpretationi obstant ultima verba Aristotelis in illo capite, ubi sic concludit: *Quæ vero genere diversa sunt, plus distant, quam quæ specie*. Ubi aperte declarat illa duo esse diversa. Quocirca omnes interpretes advertunt, Aristotelem, in illa ratione a nobis inducta, non inferre corruptibile et incorruptibile differre genere, ex eo solum quod contraria differant specie, sed ex eo quod corruptibile et incorruptibile differunt secundum potentiam et impotentiam, seu secundum potentiam subjectam vel non subjectam privationi.

39. Unde sensus illius rationis est, cum contraria soleant differre specie, nihilominus corruptibile et incorruptibile, etiamsi sint contraria, non tantum specie, sed etiam genere differre, quia non solum differunt ex parte actus, sed etiam ex parte potentiæ, quod est differre in genere subjecto. Quod deinde declarat Aristoteles; nam contraria, quæ sola specie seu forma differunt, contingit esse in eodem, vel simul respectu speciei, ut homo est albus et niger, vel successive respectu individui; at vero corruptibile et incorruptibile ita sunt contraria, ut neque simul eidem speciei, neque successive eidem individuo seu subjecto convenire possint; nam hæc prædicata non sunt ex eis, quæ accidentaliter seu contingenter, sed ex eis quæ substantialiter et necessario conveniunt. Atque ita fit ut corruptibile et incorruptibile non tantum forma, sed absolute in tota substantia, atque adeo in materia differant, quod est esse physico genere diversa. Loquitur ergo Aristoteles de genere physico, non de prædicabili seu logico.

40. Ad alteram probationem illius sententiae respondent aliqui, non esse inconveniens dari unum genus logicum commune substantiis materialibus et immaterialibus, quamvis non detur una natura communis. Et hoc modo interpretantur sententiam asserentem dari unum genus logicum, non physicum. Ita habetur nomine D. Thom., in opusc. 42, c. 6 et 7; quod non existimo esse illius. Nec satis intelligo, quo sensu possit esse verum, dari commune genus logicum absque convenientia reali in una natura, prout in illis capitulis dicitur. Nam omnis intentio generis et abstractio univoca nostri conceptus fundatur in reali convenientia specierum sub genere contentarum, et ideo unitas universalis quae concipitur in genere supponit unitatem formalem ipsius naturae genericae. Item si substantia est genus, ergo conceptus substantiae univocus est; ergo per illum non representatur immediate substantia corporea ut sic, nec spiritualis ut talis est; alias neque esset univocus, neque communis illis; ergo representatur ratio substantiae ut sic, et ut aequae participabilis ab inferioribus. Sed nihil est illa ratio communis substantiae, nisi natura quaedam realis habens ex se formalem unitatem, et ex intellectu praecisionem et universalitatem; ergo aequae datur in hoc genere una natura communis sicut in aliis; solumque intervenit differentia majoris universalitatis. Posset autem illa sententia in bono sensu exponi de natura reali non integra, sed partiali et potenciali et physice una; sic enim omnia generabilia dicuntur convenire in genere non tantum logico, sed etiam in eadem physica natura, scilicet ratione materiae, quae genus physicum, seu genus subiectum appellatur. Atque hoc modo verum est, non oportere, ut quae in uno genere logico seu metaphysico conveniunt, conveniant in una natura, cum possint esse physice diversa genere. Vereor tamen non fuisse hunc sensum auctoris illius opusculi; est tamen sine dubio aliorum auctorum, ut patet ex D. Thoma et Alensi, aliis locis citatis; et Soncin., 12 Metaph., quaest. 47; Herv., in 2, d. 3, quaest. 3, et aliis Scholasticis ibi; et Henric., Quodlib. 7, quaest. 8.

41. Neque est inconveniens, per abstractionem mentis dari naturam substantiae, quae nec corporea sit, nec incorporea, nec corruptibilis, nec incorruptibilis, quia, licet in re nunquam possit separari natura per se existens ab utraque differentia, potest tamen

separari a singulis, et cum singulis conjungi, et ideo potest mente ab utraque praescindi, aut confuse concipi ut potentia utramque includens, et actu neutram. Atque idem est de his duabus differentiis, scilicet, esse substantiam simplicem, vel compositam ex materia et forma; neutra enim ex his differentiis est de ratione substantiae ut sic, et ab utraque potest mente abstrahi, quia, licet videantur involvere immediatam contradictionem, tamen ut dicunt vel innuunt perfectionem positivam, possunt convenire in aliqua perfectione, quae ab illis oppositis modis abstrahit, quae est esse per se. Unde substantia corporea quatenus praecise substantia est, licet in re non componatur nisi ex materia et forma, tamen neque hoc habet ex ratione substantiae ut sic, neque sub ea ratione proprie componitur ex materia et forma ut tales sunt, sed ut sunt actus et potentia substantialis, ut in sequente disputatione, tractando de ipsa substantia materiali, explicabimus.

An intelligentiae differant essentialiter, et in quo genere conveniant.

42. *Opinio negans.* — Ex his ergo satis probata relinquitur secunda pars conclusionis de compositione metaphysica intelligentiarum. Queri vero in hoc ulterius potest, quanta sit haec compositio, an, scilicet, sit ex uno tantum genere et differentia, an ex pluribus. Quod dubium imprimis pendet ex alio, nempe an intelligentiae creatae differant inter se essentiali differentia, an tantum numerica. Hoc autem ultimum dubium attingens Augustinus, in Enchir., cap. 58, et lib. contr. Priscilian. ad Oros., cap. 11, clare fatetur se illius resolutionem nescire; et eodem modo loquitur Bern., lib. 2 de Consid. ad Eugen.; et Damascenus etiam, lib. 2 de Fide, cap. 3. Qui tamen in lib. de Placit. primae instit., cap. 1 et 7, inclinatur in sententiam affirmantem inter Angelos esse personalem, non essentialem differentiam. Quod etiam docuit Athan., q. 3 et 4, ad Antioch., ex quorum Patrum testimoniis constat, ex principiis revelatis certum non esse, intervenire in Angelis specificam differentiam. Quod si ex revelatis non ostenditur, certe naturali ratione demonstrari non potest, nisi quis fortasse existimet esse impossibile dari in intelligentiis individuorum multiplicationem sub eadem specie; quod verum non est, nec fortasse probabile, ut supra tactum est inter disputandum de principio individuationis. Unde non defuerunt

Scholastici, quibus haec sententia de unitate specifica omnium intelligentiarum placuerit, ut Albert., in Sum., 2 p., tract. 2, quaest. 8; Bonaven., in 2, dist. 3, p. 1, art. 2, q. 1. Ex qua plane sequitur in singulis Angelis solum esse compositionem ex uno genere, et una differentia essentiali, adjuncta in singulis individuali.

43. *Affirmans opinio probabilior.* — At vero opposita sententia est simpliciter probabilior, nimirum, esse inter Angelos differentiam specificam et essentialem, quam communiter docent Theologi, in 2, dist. 8; et D. Thom., 1 p., q. 50, art. 4; et sumitur ex Dionys., toto lib. de Coelest. Hierar.; praesertim c. 6; et Isidor., lib. 1 de Summ. bon., c. 21, et lib. 7 Etymol., c. 5. Philosophi etiam magis inclinant in hanc sententiam. Aristoteles enim, in 12 Metaphys., ut minimum ponit eam coordinationem in intelligentiis, quae est inter coelos, quam probabilius est esse specificam et essentialem. Ratio autem naturalis afferri potest, quia non repugnat dari in intelligentiis huiusmodi essentialem diversitatem. Nam, licet omnes conveniant in gradu intellectuali, cum tamen illum non habeant in summa perfectione, possunt illum participare secundum varios et diversos modos essentielles, sicut omnia bruta participant gradum sentiendi, et intra illum habent diversitatem essentialem. Nec potest fingi ulla ratio ob quam ista multiplicatio specierum intra gradum intellectualem repugnet; praesertim cum in intelligentiis possint facile intelligi varii operandi seu intelligendi modi, qui essentialem diversitatem requirant, ut latius Theologi tractant. Denique supra diximus, ad omnipotentiam Dei pertinere, ultra quamlibet speciem substantiae, posse producere aliam perfectiorem; certum est autem substantiam intellectualem esse perfectiorem quacunque materiali; si ergo in illo gradu tantum posset dari una species ultima, illa esset suprema omnium, quas Deus posset producere, quod repugnat omnipotentiae Dei. Potuit ergo Deus in illo intellectuali gradu plures species essentialiter diversas creare. Ergo longe verisimilius, et perfectioni universi magis consentaneum est, esse in eo gradu plures intelligentiarum species essentialiter diversas; nam haec varietas maxime spectat ad perfectionem et decorem universi. Multiplicatio enim individuorum solet esse quasi per accidens; specierum autem varietas multo magis est per se, propter earum perfectio-

nem. Et hac ratione in rebus corporalibus, quo est gradus perfectior, eo plures rerum species in illo multiplicantur; plures enim sunt species vegetabilium, quam inanimatorum corporum, et plures differentiae ac species animalium quam plantarum; sunt enim animalia terrestria, aquatilia et volatilia, et in unoquoque horum ordinum sunt innumerae species. Gradus autem rationalis, quia ita est superior caeteris, ut attingat infimum supremi, non fuit multiplicatus, nec fortasse multiplicari potuit intra latitudinem specierum materialium, et ideo intellectualis gradus in sua puritate existens debuit per innumeras species multiplicari seu dividi. Quem discursum attingit et optime declaravit D. Thomas, quaest. de Spiritual. creatur., art. 8 et 10.

44. Hoc vero tanquam veriori supposito, necessario concluditur, ut minimum esse in Angelis unum genus subalternum inter supremum et species infimas, atque adeo singulas species intelligentiarum constare saltem duplici genere et duplici differentia, seu (quod idem est) constare genere supremo, et una differentia subalterna, et alia infima. Patet, quia substantia est supremum genus commune omnibus intelligentiis. Deinde omnes conveniunt in ratione spiritus, quod est proximum genus corpori condistinctum. Vel (quod idem fere est) conveniunt omnes in ratione substantiae intellectualis; neque enim fingi potest ratio, ob quam haec differentia abstrahibilis non sit ab omnibus intelligentiis, quae univoca sit et essentialis omnibus illis. Est autem illa differentia subalterna, et ulterius determinabilis per varios modos et differentias participandi intellectualem gradum. An vero illud genus proximum sit omnibus intelligentiis, vel dari possint alia intermedia genera, incertum est. Et D. Thomas quidem, opusc. 42 (si tamen est ejus), c. 5, sentit esse genus proximum, et omnes intelligentias ita differre specie, ut solum in unico genere proximo omnes conveniant; idemque sentit Albert., in Summ. de Quatuor coaequavis, 1 p., q. 5, art. 22; et inclinatur Durandus, 2, dist. 3, q. 1. Contrarium vero tenet Walricus, lib. 4 suae Summae; et significat Henricus, Quodlib. 7, quaest. 8. Et sumi potest ex Alens., 2 part., quaest. 20, membr. 6, art. 2. Sed utrumque incertum est, nec existimo ratione naturali posse alterutrum sufficienter probari. Quid vero sit consentaneum principiis Theologicis, supposita distinctione hie-

rarchiarum et ordinum, quam sancti Patres tradunt, a Theologis disputandum est. Rursus, an in singulis speciebus intelligentiarum dentur vel dari possint plura individua, et consequenter sit etiam in intelligentiis compositio metaphysica ex gradu specifico et differentia individuali, satis disputatum est supra¹, dum de principio individuationis ageremus; et ex principiis ibi positis constat, hanc etiam metaphysicam compositionem in intelligentiis reperiri.

45. *Intelligentiæ creatæ non sunt puri actus.* — Quales putarint philosophi intelligentias. — Ex his ergo satis probata est assertio quantum ad substantialem compositionem. Quod vero spectat ad accidentalem, constabit latius ex iis quæ dicemus de intellectu, voluntate, et limitatione intelligentiarum quoad defectum immensitatis; hæc enim tria accidentium genera maxime possunt in illis substantiis reperiri. Atque ita fit (quod in ultima parte assertionis concludebamus), in his intelligentiis plurimum esse potentialitatis, ideoque non esse puros actus. Est enim imprimis in eis potentialitas objectiva seu extrinseca, quatenus ex se non habent actu esse, sed solum non repugnantiam ut sint, et ideo solum sunt possibile esse per potentiam extrinsecam, et per eandem possunt non esse. Et hæc est maxima potentialitas, ad quam consequitur ut sint compositæ secundum rationem ex essentia et esse, ut in superioribus declaratum est. Et hinc etiam sequitur quod sint compositæ ex genere et differentia, in quo includitur quædam (ut ita dicam) potentialitas metaphysica, quatenus genus ad differentiam, ut potentia ad actum, comparatur. Rursus est in intelligentiis potentialitas realis passiva seu receptiva accidentium, nam ubicunque est verum accidens, oportet esse potentiam ad illud; non sunt ergo intelligentiæ puri actus. Quid vero in hac re senserint philosophi, non potest una questione tractari, quia plures includit. Nam imprimis hoc pendet ex illa, an putarint has intelligentias esse creatas, vel carere potius principio efficiente; nam si hoc posterius existimarunt, necesse est ut crediderint eas esse puros actus, saltem quoad necessitatem essendi, quæ excludit omnem potentialitatem objectivam, seu omnem potentiam essendi et non essendi, etiam per potentiam extrinsecam. Et quia ita senserunt, revera non sunt locuti de

¹ Disput. 5.

intelligentiis creatis, sed de increatis, qui in eo errarunt, quod plures esse existimarunt, contra quos supra disputatum est, et ita ibidem est impugnata hæc sententia quoad hanc partem, et ostensum, Aristotelem et graviores philosophos in ea opinione non fuisse; pendet etiam illa quæstio ex mutabilitate vel immutabilitate intelligentiarum, et ex modo intelligendi vel amandi illarum, de quibus in sequente dicemus.

Intelligentiæ creatas non esse immensas.

46. *Carpitur Durandus.* — Explicatur Damascenus. — Dico quinto: omnes intelligentiæ creatæ carent immensitate, quapropter loco definitæ sunt, et consequenter etiam secundum locum mutabiles. Prior pars est non solum secundum fidem certa, sed etiam ratione naturali evidens. In quo male audit Durandus, 4, dist. 37, secunda part. dist., quæst. 2, eo quod significaverit, quamlibet intelligentiam creatam esse ubique, licet diverso modo id tribuat Deo et Angelis. In qua sententia fuit etiam Hervæus, ibidem, quæst. 2, art. 2. Nihilominus conclusio, ut dixi, est certa, nam, proprie et simpliciter loquendo, esse immensum, proprium est Dei, sicut esse infinitum; nam hæc duo se consequuntur, si cum proportionem sumantur. Ostensum est autem omnem intelligentiam creatam esse finitam simpliciter; ergo non potest esse immensa simpliciter. Hinc ergo necessario sequitur, ut quælibet intelligentia creata limitatum terminum habeat in eo spatio, cui potest esse præsens, et hoc est esse definibile loco seu spatio. Quæ omnia constant ex dictis supra de immensitate Dei. Et juxta hoc intelligendum est, quod Damascenus ait, lib. 2 de Fide, c. 3, cum Angelos circumscriptos vocat, nam perinde fuit ac dicere, esse loco definitos, quod declarans subdit: *Nec enim in terra versantur, cum in cælo sunt; neque cum a Deo ad terram mittuntur, in cælo remanent.*

47. *Quam loci determinationem sibi vendicent intelligentiæ.* — Est autem advertendum dupliciter intelligi posse Angelum esse limitatum ad certum locum seu spatium. Primo, formaliter seu in communi; secundo, etiam materialiter seu in particulari. Intelligentia enim aliqua potest natura sua ita esse limitata, ut adesse possit spatio hujus aulæ, verbi gratia, et non majori; non tamen determinatur natura sua, ut sit præsens tanto spatio in aere vel in cælo, aut alio corpore, sed

ubi vel quando voluerit, et hanc limitationem voco formalem, et in communi. Esset autem etiam materialis in particulari, si natura sua determinaretur, ut illam præsentiam semper haberet in tali corpore vel spatio, ut si quis crederet intelligentiam moventem orbem lunæ natura sua determinari, ut sit quasi affixa, et intime præsens illi orbi, vel alicui parti ejus. Cum ergo dicuntur intelligentiæ esse definitæ natura sua ad limitatum locum, priori et non posteriori modo intelligendum est. Quia intelligentiæ, cum sint formæ abstractæ, nullo modo sunt alligatæ corporibus natura sua; ergo natura sua non determinant sibi ullum certum corpus cui necessario sint præsentem; ergo nec etiam determinant in particulari aliquod spatium, cui necessario exhibere debeant præsentiam suam. Et confirmatur, nam corpus licet non possit esse simul præsens nisi loco finito et sibi æquali, tamen absolute non determinatur, ut semper sit in eodem numero loco; ergo majori ratione Angelus, qui liber est, et perfectior, non est coartandus ad unum numero definitum locum. Imo, quamvis corpora postulent sibi certa loca naturalia, res spirituales ex sola naturali propensione nullum certum locum sibi determinant, licet ex quadam congruitate et decentia expediat eas esse in superiori et nobiliori loco, si naturæ dignitas spectetur, et nihil aliud obstat. Ratio autem est, quia res spirituales neque indigent loco naturali, ut in eo conserventur, neque etiam habent situm aut coordinationem in loco, ut ea ratione certum ordinem appetant; id enim est proprium corporum. Sunt ergo intelligentiæ loco definibiles, ita tamen ut nulla naturali necessitate cogantur adesse semper eidem corpori seu spatio.

48. *Angeli sunt loco mobiles.* — Augustinus exponitur. — Atque hinc fit ut sint etiam loco mutabiles; duplici enim de causa potest aliqua res esse immutabilis loco. Primo, propter immensitatem, quia cum res immensa omnia occupet, et ubique adsit, non habet quo moveatur, et hæc radix immutabilitatis soli Deo convenit, ut ostensum est. Secundo, si ita sit affixa alicui loco, ut nec illum deserere, neque alteri adesse possit, et hoc etiam non convenit intelligentiis creatis, ut ostensum est. Ergo nullo modo sunt immutabiles loco. Et confirmatur, nam, supposita limitatione et carentia immensitatis, ad perfectionem substantiæ spectat posse se movere, ut in viventibus perfectioribus constat;

sed omnes intelligentiæ creatæ habent priorem imperfectionem; ergo (illa supposita) ad earum perfectionem spectat, ut possint se movere, et diversis locis applicare. Denique huic veritati concordat Scriptura sacra, quæ tribuit Angelis motum, ut latius tractant Theologi, 1 p., quæst. 52 et 53, et in 1, d. 37. Quod vero Augustinus, 8 Genes. ad litteram, c. 20, ait, Deum movere creaturam corporalem per tempus et locum, creaturam autem spiritualem tantum per tempus et non per locum, intelligendum est de motu physico, qui habet extensionem et divisionem ex parte mobilis. Sed de loco Angeli, et consequenter de motu ejus fortasse dicemus plura inferius, pertractando prædicamentum Ubi, in disput. 51.

49. Contrarium hujus assertionis docuisse Aristotelem et alios philosophos, saltem quoad immutabilitatem intelligentiarum, tenent Soccinas, 12 Metaph., quæst. 6; Javell., q. 4, et alii. Et sane Aristoteles id significare videtur, 12 Metaph., text. 43, ubi concludit, tot esse substantias natura sua sempiternas et immobiles, quot sunt orbis cælestes mobiles. Et potest hoc confirmari saltem de intelligentiis moventibus orbis cælestes; nam si illæ essent loco mobiles, etiam possent a suis orbibus discedere; id autem repugnat; alioqui etiam possent a motione cælorum cessare, cum non possint illos movere, si ab eis loco distent; ergo probabile est, saltem de illis intelligentiis sensisse Philosophum, esse natura sua quasi affixas cælis, et inseparabiles ab illis, non propter unionem seu informationem substantialem, sed propter accidentalem naturalem motoris ad mobile. Et ideo Aristoteles videtur posuisse illas immobiles localiter, tam per se, ne a suis mobilibus separarentur, et a movendo cessarent, aut motum difformem et varium efficerent, quam etiam per accidens proprie et secundum se, quia non sunt formæ illorum corporum, ut sumitur 8 Physic., text. 52. De aliis vero substantiis separatis, quæ non movent cælos, ubicunque Aristoteles aliquam mentionem facit, satis significat eas esse mutabiles, et inter nos versari, et ex locis superioribus sectionibus adductis constare potest.

50. Nos autem dicimus, etiam intelligentias motrices orbium, quamvis physico et corporali motu dici possint immobiles, quia non sunt capaces illius motus, qui extensionem habet ex parte mobilis, per comparisonem partis mobilis ad partem spatii, ni-